

Prawa podstawowe migrantów znajdujących się w nieuregulowanej sytuacji

Artykuły 1, 14, 31, 35 i 47 w rozdziałach „Godność”, „Wolności”, „Solidarność” i „Wymiar sprawiedliwości” Karty Praw Podstawowych gwarantują prawo do godności ludzkiej, dostępu do kształcenia, należytych i sprawiedliwych warunków pracy, opieki zdrowotnej oraz prawa do skutecznego środka prawnego i do sprawiedliwego procesu sądowego.

Kontekst polityki

Międzynarodowe i europejskie przepisy nakładają na poszczególne państwa członkowskie obowiązek zagwarantowania praw człowieka każdej osobie znajdującej się na obszarze danego państwa. Dotyczy to również migrantów o nieuregulowanym statusie.

Termin „migranci znajdujący się w nieuregulowanej sytuacji” lub „migranci o nieuregulowanym statusie” odnosi się do osób, które nie będąc obywatelami państwa członkowskiego UE znajdują się na jego terenie bez ważnej wizy lub zezwolenia na pobyt.

Chociaż państwa członkowskie nie mają obowiązku oferowania migrantom o nieuregulowanym statusie tych samych świadczeń, co swoim obywatelom, to muszą przestrzegać podstawowych norm praw człowieka. Obejmują one dostęp do:

- niezbędnej opieki zdrowotnej dla wszystkich osób, w tym leczenia w nagłych przypadkach oraz podstawowych usług opieki zdrowotnej, obejmujących możliwość odbycia wizyty u lekarza lub otrzymania potrzebnych lekarstw;
- opieki medycznej dla kobiet w ciąży oraz dzieci, a także dostęp do edukacji dla dzieci, na tych samych warunkach, co w przypadku obywateli danego państwa;
- wymiaru sprawiedliwości – mechanizmu umożliwiającego danej osobie złożenie skargi i naprawienie sytuacji w postaci np. odszkodowania w razie wypadku w miejscu pracy.

Podstawowe problemy

Jak wynika z badań prowadzonych w ramach projektu Clandestino, finansowanego przez Komisję Europejską, w 2008 r. na terytorium

UE przebywało 1,9–3,8 milionów migrantów o nieuregulowanym statusie. Z powodu nieuregulowanego statusu migracyjnego osoby te są często narażone na ryzyko wyzysku i nadużycia w miejscu pracy. Często również napotykają prawne i praktyczne przeszkody utrudniające im dostęp do podstawowych usług, takich jak opieka zdrowotna, edukacja i wymiar sprawiedliwości. Niektóre kategorie migrantów o nieuregulowanym statusie są szczególnie narażone na ryzyko, np. migranci (głównie kobiety) zatrudnieni jako pomoce domowe. Mogą doświadczać dyskryminacji na tle rasowym lub etnicznym, lub przemocy ze względu na płeć. Pewne grupy migrantów o nieuregulowanej sytuacji ponoszą szczególnie ciężkie konsekwencje braku dostępu do podstawowych praw – brak dostępu do służby zdrowia i edukacji może mieć niekorzystny wpływ na zdrowie i przyszły rozwój dzieci migrantów.

Podstawowe ustalenia i porady oparte na dowodach

Praktyki dotyczące wykrywania i zgłaszania

Państwa członkowskie mają prawo do kontroli osób przybywających i pozostających na ich terytorium, muszą jednak przestrzegać standardów praw człowieka podczas egzekwowania przepisów imigracyjnych. W niektórych państwach członkowskich migranci o nieuregulowanej sytuacji są zatrzymywani w szpitalach lub szkołach bądź w ich pobliżu. Podobnie, w niektórych państwach członkowskich pewne organy publiczne, takie jak sądy, placówki służby zdrowia czy placówki oświatowe, mają obowiązek zgłaszania bądź praktykują zgłaszanie migrantów władzom imigracyjnym w momencie, gdy migranci próbują skorzystać z usług takich placówek. Tego typu faktyczne lub domniemane praktyki dotyczące wykrywania i zgłaszania migrantów o nieuregulowanym statusie mogą powstrzymywać migrantów przed korzystaniem ze swoich podstawowych praw z obawy przed deportacją.

Państwa członkowskie nie powinny stosować metod wykrywania, które w praktyce blokują dostęp migrantom do opieki medycznej, edukacji czy wymiaru sprawiedliwości. Organy tych służb powinny być wyłączone z obowiązku zgłaszania migrantów

o nieuregulowanym statusie do władz imigracyjnych. Należy zaprzestać zgłaszania i udostępniania informacji na temat migrantów władzom imigracyjnym, przy czym o braku takiego obowiązku należy poinformować poszczególne organy oraz samych migrantów.

Dostęp do opieki medycznej

Migranci o nieuregulowanym statusie, którzy zwykle nie mają pozwolenia na pracę, często muszą płacić za korzystanie ze służby zdrowia, która jest świadczona bezpłatnie obywatelom danego państwa i obejmuje również leczenie w nagłych przypadkach. Bywają przypadki, że nawet szczególnie narażone grupy, takie jak kobiety w ciąży i dzieci, nie mają prawa do bezpłatnego leczenia na takich samych zasadach, co obywatele danego kraju. Z kolei w przypadku, gdy przepisy krajowe przewidują dostęp do bezpłatnego leczenia, wymogi administracyjne mogą utrudniać migrantom o nieuregulowanym statusie uzyskanie dostępu do opieki zdrowotnej w praktyce, na przykład poprzez konieczność okazania potwierdzenia stałego miejsca zamieszkania.

Dostęp do niezbędnej opieki medycznej powinien być umożliwiony migrantom o nieuregulowanym statusie na takich samych zasadach, jak w przypadku obywateli danego państwa, przy zastosowaniu tych samych przepisów dotyczących uiszczania opłat oraz zwolnienia z opłat. Zgodnie z art. 24 konwencji ONZ o prawach dziecka i art. 12 konwencji ONZ w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, kobietom w ciąży należy umożliwić dostęp do nieodpłatnych usług medycznych w zakresie opieki przed- i poporodowej, jak również związanej z porodem, natomiast dzieciom należy zapewnić taki sam dostęp do opieki medycznej, jak obywatelom danego państwa, także w kwestii szczepień.

Dostęp do edukacji

Dzieci migrantów o nieuregulowanym statusie mogą mieć mniejsze możliwości korzystania z bezpłatnej edukacji, ponieważ mogą nie być w stanie okazać oficjalnych dokumentów, takich jak aktualne zezwolenie na pobyt, świadectwo urodzenia czy dokumentacja medyczna.

Dzieciom należy umożliwić dostęp do bezpłatnej edukacji podstawowej zgodnie z art. 28 konwencji ONZ o prawach dziecka.

Dostęp do wymiaru sprawiedliwości

Migranci o nieuregulowanym statusie, którzy doświadczyli przemocy fizycznej lub obrażeń w miejscu pracy, napotykają liczne bariery utrudniające im dochodzenie swoich praw na drodze sądowej. W ten sposób niwelowane są odstraszające skutki prawa na pracodawców, co sprawia, że migranci o nieuregulowanym statusie są bardziej narażeni na wyzysk.

Szczególnie narażeni na przemoc i wyzysk są migranci zatrudniani w charakterze pomocy domowej, ponieważ zatrudnienie w tym sektorze jest zwykle w mniejszym stopniu uregulowane prawnie, niż w przypadku prac w innych sektorach. Pracodawcy zwykle nie przewidują okresów odpoczynku i nie zapewniają płatnych urlopów wypoczynkowych ani zdrowotnych, nawet jeśli urlopy są przewidziane przepisami prawa w danym kraju.

Migranci o nieuregulowanym statusie mogą unikać wnoszenia skarg do sądu w obawie przed zgłoszeniem ich do władz imigracyjnych przez sądy, a jeśli już decydują się złożyć skargę, często mają trudności z udowodnieniem swoich racji. Świadczenie, którzy również mogą być migrantami o takim samym statusie, często nie chcą zeznawać; często również stosunek pracy nie jest udokumentowany. Oprócz tego nie wszystkie państwa członkowskie uznają prawo do roszczeń dotyczących rekompensaty lub odszkodowania z tytułu wypadku w miejscu pracy.

Państwa członkowskie powinny uznać kluczową rolę organizacji pozarządowych i związków zawodowych w ułatwianiu migrantom o nieuregulowanym statusie dostępu do wymiaru sprawiedliwości, i wspierać je w tym zakresie.

Powinny również zapewnić istnienie skutecznych mechanizmów pozwalających migrantom o nieuregulowanym statusie składanie skarg na pracodawców, zgodnie z postanowieniami unijnej Dyrektywy w sprawie kar stosowanych wobec pracodawców (dyrektywa 2009/52/WE).

Migranci o nieuregulowanym statusie z brakiem możliwości wydalenia

W niektórych przypadkach migrantów o nieuregulowanym statusie nie można wydalic z państwa członkowskiego z przyczyn prawnych lub praktycznych. Często jednak w takiej sytuacji nie otrzymują oni żadnego formalnego statusu prawnego; może to stawiać ich w sytuacji, w której nie będą mogli uzyskać dostępu do zatrudnienia lub podstawowych usług przez lata.

Ocena i rewizja dyrektywy powrotowej 2008/115/WE zaplanowana na 2014 r. stwarza szansę na wprowadzenie zmian gwarantujących poszanowanie podstawowych praw osób, które nie zostały wydalone z kraju z przyczyn formalnych. Należy ustanowić mechanizmy na szczeblu UE lub na poziomie państwa członkowskiego, które umożliwiłyby nadanie statusu prawnego osobom pozostającym w sytuacji długotrwałej „niemocy prawnej”, i w konsekwencji umożliwić tym osobom dostęp do przysługujących im praw.

Dodatkowe informacje:

Niniejszy biuletyn przygotowano na podstawie trzech raportów FRA opublikowanych w 2011 r., dotyczących praw migrantów o nieuregulowanym statusie (Dostępne wyłącznie w języku angielskim):

Fundamental rights of migrants in an irregular situation in the European Union (listopad 2011)

Migrants in an irregular situation employed in domestic work: Fundamental rights challenges for the European Union and its Member States (lipiec 2011)

Migrants in an irregular situation: access to healthcare in 10 European Union Member States (październik 2011)